

Gryb S. V.

Kharkov Institute of Finance
of Kyiv National University of Trade and Economics

EFFICIENCY OF LABOUR COSTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Summary

The article is devoted to the analysis of the efficiency of labour costs by example of agricultural enterprises of the Kharkov region. The indexes of economic and social efficiency of labour costs are analysed. Dependence of efficiency of labour costs on size of enterprises is exposed.

Key words: expenditures, costs, plant-growing, agrarian enterprises, wages, labour costs, labour output, efficiency.

УДК 658.114.5.014.1

Гуцалюк О. М.

Центральноукраїнський національний технічний університет

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА В УПРАВЛІННІ ЕФЕКТИВНІСТЮ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ КОРПОРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто теоретико-методологічні засади організації управління та підвищення ефективності інтеграційних перетворень суб'єктів інноваційної діяльності. В основу статті покладено гіпотезу про можливість виникнення особливого синергетичного ефекту від сполучення інноваційного та інтеграційного процесів в циклах розвитку корпоративного об'єднання підприємств. Обґрунтування прояву та відображення появи такої синергії реалізовано з використанням методології системної динаміки та набутків концепції зростаючої віддачі. Практичну доведеність цих розробок здійснено через вироблення схем взаємодії механізмів інноваційного розвитку та корпоративної інтеграції. В наведених схемах означено критерії ефективності інтеграційних перетворень, а також визначено взаємозв'язок таких критеріїв з інтересами стейкхолдерів корпоративного підприємства.

Ключові слова: корпоративне інтеграційне об'єднання, синергія, механізм управління, інтеграційний розвиток, інноваційний розвиток, ефективність інтеграції.

Постановка проблеми. Значна поширеність інтеграційних та коопераційних процесів в сучасній економіці пояснюється тим, що провадження таких процесів приводить до появи нових властивостей у інтегрованого суб'єкта господарювання. Такі властивості даватимуть даному суб'єкту перевагу у конкурентній боротьбі, створюватимуть передумови для модернізації технологічних процесів та бізнес-процесів, розвиватимуть стратегічні переваги, покращуватимуть ринкове позиціонування тощо. Навіть акти дезінтеграції сприятимуть появі конкурентних переваг через зосередження підприємства на профільних для нього видах діяльності. На цьому фоні зростає актуальність питань підвищення ефективності інтеграційних перетворень та створення механізмів управління такою ефективністю.

Інтеграція є одним з найбільш потужних та дієвих інструментів розвитку бізнесу через те, що приєднання до корпоративних інтегрованих об'єднань (КІО) нових елементів та видів бізнесу здебільшого є більш дієвим, ніж підтримка внутрішнього розвитку таких елементів в рамках КІО. Іншим вагомим інструментом розвитку суб'єктів господарювання є провадження ними інновацій як сукупності технічних, виробничих чи комерційних заходів. Відповідно, використання інтеграційних механізмів для спрощення та здешевлення вжиття подібних заходів бачиться вельми цінним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомість питань удосконалення інтеграційних процесів та орієнтації їх на забезпечення розвитку КІО обумовила появу значної кількості досліджень. Тут зазначимо, що розгляд безпосередньо процесів інтеграційного розвитку представлено в робо-

тах таких учених-економістів як, наприклад, Ю.Б. Іванов та А.А. Пилипенко [1] (інтеграційний розвиток подано в контексті перегляду наявних або встановлення нових інтеграційних обмежень на діяльність раніше відокремлених суб'єктів господарювання), М.Б. Янчук [2] (представлено корпоратизацію як базовий механізм інтеграції підприємств), В.В. Дикань [3] (головний аспект дослідження полягав у моделюванні процесів консолідації потенціалу окремих підприємств в рамках розширеного інтегрування).

Водночас більш значна кількість дослідників орієнтувалася на дослідження процесів інтеграційних перетворень, починаючи від прийняття рішення про старт інтеграційного процесу та відбору стимулів до інтеграції, завершуючи описом перебігу процесу змін під час інтеграції. Найбільш показовими у цьому аспекті розробками є праці Н.С. Скопенко [4] (висвітлено методологію утворення КІО), А. Заграновської [5] (визначено ефективну межу між контролем операцій та самостійністю учасників КІО) та Д. Лейкіна [6] (висвітлено особливості управління структурами з різним ступенем глибини та масштабу інтеграції). При цьому наголос на представленні інтеграції у вигляді безпосередньо акту розвитку як такого у зазначених розробках [4; 5; 6] не робився (хоча розвиток КІО загалом розглядався, зокрема у джерелі [4]).

Розгляд інновацій як передумови процесів розвитку більш поширений в економічній літературі. Дослідження тут, як правило, орієнтуються або на використання інновацій як основи для якісних трансформацій підприємства та його складових (як це, наприклад, зроблено в роботі

Л.І. Федулової [7]), або безпосередньо на розвиток інноваційної діяльності за окремими її аспектами та загалом (у цьому контексті показовою є праця Т.В. Писаренко [8], в якій розвиток представлено в контексті визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності). Водночас в наявній літературі досить обмежено представлення інновації як стимулу для провадження інтеграційних перетворень. Розглядається, як правило, лише аспект спільного фінансування інноваційної діяльності (така пропозиція розвинута в роботі С. Слави зі співавторами [9] в контексті інституціонального регламентування подібної фінансової інтеграції).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Все ж таки слід звернути увагу на наявність розробок, які співвідносять інноваційну діяльність з перебігом інтеграційних процесів. Як правило, тоді дослідження виконуються в рамках двох змістовно відмінних напрямів. По-перше, це дослідження інтеграційних чи коопераційних зв'язків між учасниками інноваційного процесу. Прикладом подібного дослідження є робота О.В. Ваганової [10], яка розглядає інтеграцію як платформу для пошуку нових методів проведення трансформації суб'єктів інноваційного процесу. Аналогічне бачення проблеми сполучення інновацій та інтеграції бачить С.Г. Авдоница [11], яка використовує інтеграцію як базис для збільшення швидкості провадження інновацій.

Другий напрям подібних досліджень передбачає наявність або створення певного інноваційного середовища, в рамках якого вивчається розгортання інтеграційної взаємодії. Тут показовою є праця А.В. Полякова та А.Ю. Гончарова [12] в якій висвітлено можливі форми розгортання інтеграційних процесів в інноваційному середовищі регіону, а також окреслено правила взаємодії науково-виробничих фірм в рамках такого середовища. Відразу зазначимо, що здебільшого інтеграція розглядається в рамках реалізації окремих інноваційних проектів, які, наприклад, в джерелі [10] визначаються в рамках реалізації приватно-державного партнерства. З таким підходом не можна цілком погодитися, оскільки тоді йдеться більше про співпрацю в інноваційній сфері, а не про накладання інтеграційних обмежень, орієнтованих на виникнення певної інтегрованої структури. Навіть в джерелі [12] процес

утворення науково-виробничої фірми, орієнтованої на вирішення певної задачі у сфері інновацій, трактується як субінтеграційний процес.

Отже, аналіз зазначених вище розробок дає змогу наголосити на тому, що в контексті провадження інтеграційних перетворень доступ до інноваційних знань чи технологій виступає одним зі стимулів до інтеграції. Аналогічно й інтеграція в контексті провадження інноваційної діяльності виступає лише як спосіб збільшення інноваційного потенціалу. У цьому разі можна висунути гіпотезу про можливість виникнення певного синергетичного ефекту від сполучення інноваційного та інтеграційного процесів. Зрозуміло, що потрібним постає формування контурів управління подібним сполученням процесів, що, як правило, реалізується дослідниками через формування відповідного механізму.

У цьому разі бачиться недоречним утворення окремого механізму реалізації інтеграційно-інноваційного розвитку з оглядом на його специфічність та потребу понесення додаткових витрат. На нашу думку, більш вдалим буде розробка методичного підходу до організації співпраці між механізмами, які управляють означеними процесами та КІО загалом. Такий підхід до виділення декількох механізмів корпоративної інтеграції підтримують, зокрема, А.А. Мокрушин [13] (виділяє механізми в розрізі складових інтеграційного процесу) та А.А. Антонова [14] (розподіляє механізми за видами стійкості КІО). Наголос на виділенні сукупності механізмів робився й автором цієї статті, але в контексті додержання економічної безпеки [15]. Саме в контексті цієї пропозиції актуалізується потреба подальшого дослідження питань залучення до складу механізмів корпоративної інтеграції ще й механізму інноваційного розвитку.

Мета статті. В рамках висунутої гіпотези про доречність витягання ефекту синергії від одночасної орієнтації на інноваційний та інтеграційний розвиток корпоративного інтегрованого об'єднання метою статті є обґрунтування доречності та розвиток теоретико-методологічних засад формування відповідної сукупності механізмів управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу реалізації мети статті покладемо розробки Д.Ю. Каталевського [16] щодо відображення ефекту зростаючої віддачі, під якою розуміється «такий приріст одного з параметрів системи, який

Рис. 1. Базовий варіант реалізації процесів інтеграційно-інноваційного розвитку корпоративного об'єднання

приводить до ще більшого пропорційного зростання інших параметрів» [16, с. 140]. В рамках цієї пропозиції можна передбачити два варіанти сполучення інновацій та інтеграції.

Перший варіант, який відповідає більш традиційному підходу, представлено на рис. 1. На ньому видно петлю функціонування ІКС, до якої додається петля інтеграційного розширення поточних характеристик та параметрів діяльності, яка розширяється циклом зростаючої віддачі від залучення інноваційної складової. Авторські удосконалення у цьому разі полягають у формалізації підтримуючих циклів зростаючої віддачі.

Іншим авторським удосконаленням в рамках поданої на рис. 1 схеми є введення до неї критеріїв оцінювання ефективності інтеграційних перетворень. Також в рамках висунутої гіпотези схема з рис. 1 може бути розширена врахуванням прояву синергетичних ефектів, деталізоване відображення яких наведено на рис. 2.

Загалом означена на рис. 2 схема корелює з класифікацією інновацій за сферою застосування. Одночасно в розрізі переліку таких сфер визначаються мотиви старту інтеграційних процесів. У цьому разі слід звернути увагу на те, що коли на рис. 2 йдеться про ресурсні інновації, то ресурси розглядаються у досить широкому сенсі. Розглядається весь комплекс видів ресурсів, таких як матеріальні, фінансові, людські, інформаційні ресурси та ресурс знань. Доступ до кожного з таких ресурсів може бути покращений інтеграційним шляхом, при цьому безпосередньо ресурс чи його процеси використання може бути удосконалено на інноваційному підґрунті. Інші ознаки класифікації інновацій, які присутні в економічній літературі, будуть корелювати зі встановленням глибини чи масштабу інтеграції (ознака охоплення частки ринку та ступеня новизни) та з визначенням радикальності інтеграційних трансформацій (ознака рівня впливу інновації на бізнес-процеси суб'єкта господарювання).

Рис. 2. Логіка одночасного розкриття інноваційних та інтеграційних властивостей категорії розвитку в рамках КІО

Зазначимо також, що в рамках поставленої мети статті додатково йдеться про такий варіант прояву синергії, який, як правило, не розглядається в економічній літературі та пов'язаний з одночасним стартом інтеграційних та інноваційних перетворень. Основу цього ефекту становить введений К. Левіним цикл організаційних змін, які складається зі стадій «розмороження» (створення готовності до змін), «руху» (безпосередньо провадження змін) та «замороження» (закріплення в роботі КІО нових практик ведення діяльності). Стосовно лише інтеграційного розвитку цей цикл висвітлено у джерелі [1, с. 249].

Означений нами ефект синергії виникатиме за рахунок консолідації дій та витрат щодо інноваційних та інтеграційних перетворень. Більш детальне розкриття цього варіанта прояву синергії, співвіднесене з галузями здійснення трансформаційних змін, сферами залучення та типами інновацій, також представлено на рис. 2.

Звернемо увагу на те, що на кожній стадії циклу «розмороження – рух – замороження» будуть діяти власні механізми, сполучення яких і створює згадувану синергію. У зв'язку з цим зазначимо, що виникнення синергії взаємодії між такими механізмами також базується на концепції зростаючої віддачі, що, власне, й проілюстровано поданими на рис. 3 циклами зворотних зв'язків.

В рамках поданої на рис. 3 схеми відображено логіку узгодженого використання механізмів провадження інновацій та інтеграції з виділенням критеріїв ефективності роботи таких механізмів. Такі критерії визначаються множиною $\{KP\}$ та базуються на поданій на рис. 2 схемі. Також на рис. 3 означено петлі позитивного зворотного зв'язку, які приводять до зростання ефективності діяльності КІО. Водночас існує ще ціла низка механізмів, які підтримують подібне зростання ефективності. Перелік таких механізмів та розкриття загальної логіки взаємодії між ними відображено на рис. 4.

Означені на рис. 4 механізми можна розглядати як структурне представлення механізму корпоративної інтеграції суб'єктів інноваційної діяльності. За такого представлення будь-який механізм розглядається в контексті визначення складових його механізмів та в контексті визначення його взаємозв'язку з іншими механізмами.

Окрім цього підходу, існують також інші варіанти визначення змісту категорії механізму, в рамках яких представлено на рис. 4 схему можна трансформувати у розкриття сукупності важелів та інструментів реалізації керівних впливів. Відповідна схема представлена на рис. 5.

Звернемо увагу на те, що для кожного із зазначених на рис. 5 механізмів означено головний

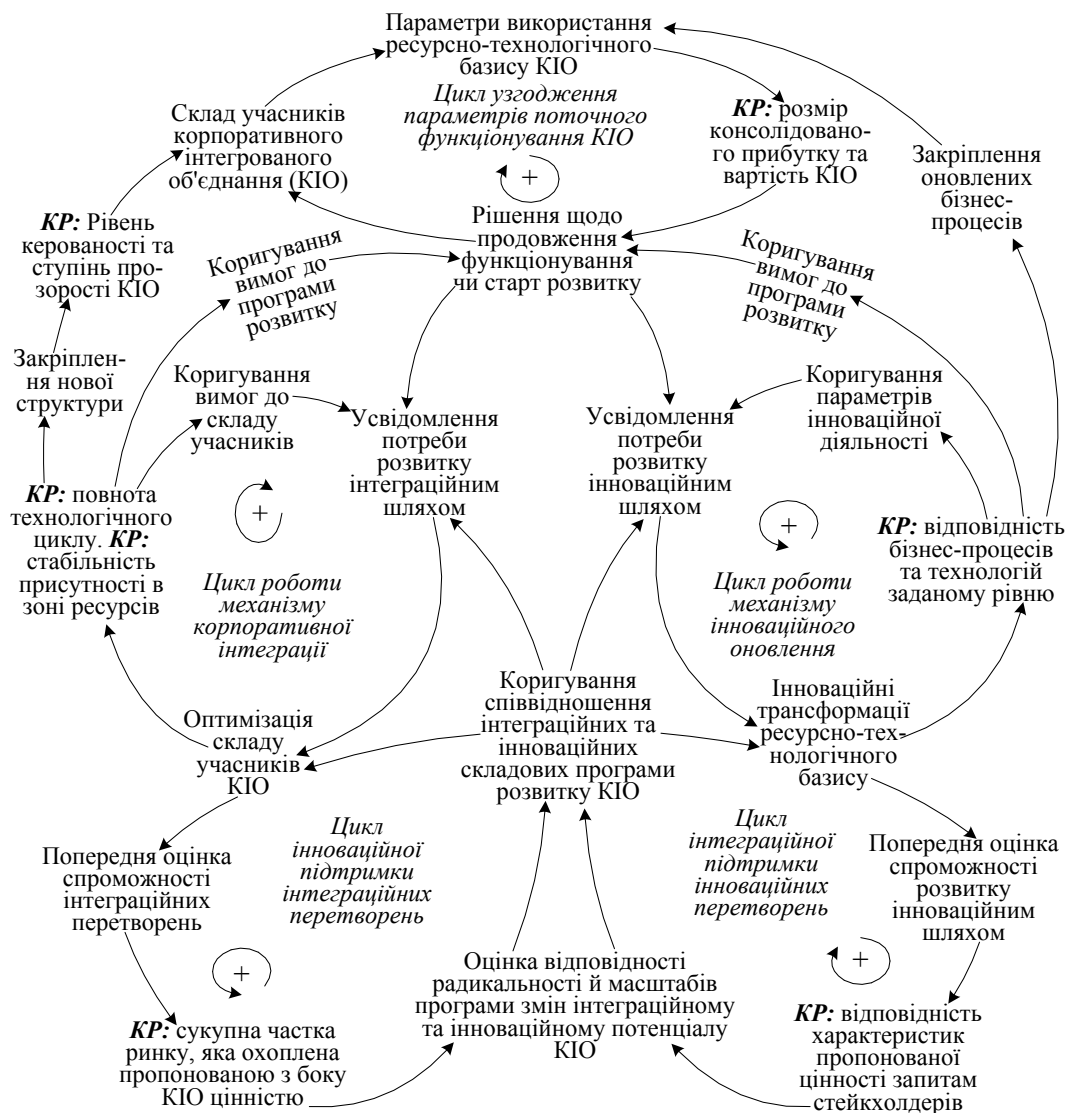

Рис. 3. Розкриття логіки визначення параметрів взаємодії та оцінювання ефективності роботи механізмів інноваційного та інтеграційного розвитку КІО

критерій ефективності його роботи та визначено зв'язок між введеними критеріями. Безпосередньо ж критерії визначені відповідно до поданої на рис. 2 схеми. Доведеність цієї розробки міститься в рамках подання на рис. 1 та рис. 3 місць таких критеріїв ефективності в системі зворотних зв'язків, які забезпечують прояв ефекту зростаю-

чої віддачі. При цьому введені критерії ефективності визначаються з урахуванням інтересів всіх зацікавлених сторін, які беруть участь в управлінні корпоративним інтеграційним обмеженням.

Висновки. Отже, у статті розвинуто теоретико-методологічні положення щодо організації управління та підвищення ефективності інтеграційних

Рис. 4. Розкриття логіки взаємодії механізмів корпоративної інтеграції та управління інноваційною діяльністю

Рис. 5. Статичне представлення механізму інноваційно-інтеграційного розвитку корпоративного об'єднання підприємств

перетворень суб'єктів інноваційної діяльності. В основу цих положень покладено гіпотезу про можливість виникнення особливого синергетичного ефекту від сполучення інноваційного та інтеграційного процесів в циклах розвитку корпоративного об'єднання підприємств. Ілюстрацію прояву подібної синергії реалізовано за допомогою методології системної динаміки. Використання ж здобутків концепції зростаючої віддачі дало змогу розробити схеми роботи та взаємодії механізмів інноваційного розвитку та корпоративної інтеграції.

Також у статті визначено логіку вироблення критеріїв оцінювання ефективності інноваційно-

інтеграційних трансформацій корпоративного об'єднання підприємств, означено інтеграцію таких критеріїв у контури реалізації керівних впливів відповідних механізмів управління. Водночас потребу розвитку вироблення підходів до кількісного розрахунку введених критеріїв, що й становитиме перспективи подальших розробок автора. Окрім того, автором не використано динамічний підхід до опису роботи введених механізмів управління. Відповідно, реалізація задекларованих схем з причинно-наслідковими зв'язками за допомогою програм імітаційного моделювання також становитиме основу проведеної подальших досліджень автора.

Список використаних джерел:

1. Іванов Ю.Б., Пилипенко А.А. Інтеграційний розвиток суб'єктів господарювання: теоретичне обґрунтування та організація управління: монографія. Харків: ВД «Інжек», 2012. 400 с.
2. Янчук М.Б. Інтеграція авіабудівних підприємств України в умовах глобалізаційних викликів: монографія. Київ: Освіта України, 2013. 326 с.
3. Дикань В.В. Теоретичні основи інтеграційного розвитку підприємств вітчизняного машинобудування. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2013. № 43. С. 119-124.
4. Скопенко Н.С. Формування та розвиток інтегрованих об'єднань в АПК України: монографія. Київ: НУХТ, 2012. 266 с.
5. Заграновская А. Інтеграція підприємств: оцінка цілесобразності і допустимості ступеня незалежності учасників холдинга. LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG, 2011. 223 с.
6. Лейкин Д. Корпоративный центр: ключевые вопросы управления группой компаний. Москва: Альпина Паблишерз, 2010. 96 с.
7. Федуллова Л.І., Забарна Е.М., Філіппова С.В. Інноваційний розвиток підприємства. Одеса: ОНПУ, 2016. 700 с.
8. Писаренко Т.В., Кваша Т.К., Карлюк Г.В., Лях Л.В. Інноваційна діяльність та її вплив на економічний розвиток в Україні: монографія. Київ: УкрІНТЕІ, 2015. 116 с.
9. Слава С., Сеггварі П., Моркунайте Р. Інституційне забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку територій: зарубіжний та український досвід. Київ: К.І.С., 2008. 112 с.
10. Ваганова О.В., Климова Т.Б. Активизация инновационных процессов: региональный аспект: монография. Белгород: Константа, 2010. 198 с.
11. Авдоница С.Г. Реализация экономических интересов в процессе развития интеграции малого и крупного бизнеса в инновационной сфере. Вопросы экономики и права. 2012. № 1(43). С. 130-134.
12. Поляков А.В., Гончаров А.Ю. Факторы и условия, влияющие на формирование инновационной среды в сбалансированно развивающихся регионах. ФЭС: Финансы. Экономика. Стратегия. 2014. № 12. С. 19-23.
13. Мокрушин А.А., Панеш К.М. Проблемы и перспективы структурной модернизации АПК региона на основе механизмов корпоративной интеграции. Вестник АГУ. 2013. Серия: Экономика. № 3. С. 72-76.
14. Антонова А.А. Формирование комплексного механизма управления корпоративными образованиями. Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. 2014. № 4(53). С. 27-31.
15. Гуцалюк О.М., Черватенко В.А. Корпоративні механізми забезпечення економічної безпеки великомасштабних економіко-виробничих систем. Актуальні проблеми економіки. 2017. № 6(192). С. 60-71.
16. Каталевский Д.Ю. Основы имитационного моделирования и системного анализа в управлении. Москва: Дело, 2015. 496 с.

Гуцалюк А. Н.

Центральноукраинский национальный технический университет

ИННОВАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В УПРАВЛЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ КОРПОРАТИВНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

В статье рассмотрены теоретико-методологические основы организации управления и повышения эффективности интеграционных преобразований субъектов инновационной деятельности. В основу статьи положена гипотеза о возможности возникновения особенного синергетического эффекта от сочетания инновационного и интеграционного процессов в циклах развития корпоративного объединения предприятий. Обоснование проявления и отображения появления такой синергии реализовано с использованием методологии системной динамики и достижений концепции возрастающей отдачи. Практическая реализация этих предложений осуществлена через разработку схем взаимодействия механизмов инновационного развития и корпоративной интеграции. В приведенных схемах обозначены критерии эффективности интеграционных преобразований, а также определена взаимосвязь таких критериев с интересами стейкхолдеров корпоративного предприятия.

Ключевые слова: корпоративное интеграционное объединение, синергия, механизм управления, интеграционное развитие, инновационное развитие, эффективность интеграции.

Gutsalyuk O. M.

Central Ukrainian National Technical University

AN INNOVATIVE COMPONENT IN MANAGING THE EFFICIENCY OF CORPORATE ENTERPRISE INTEGRATION TRANSFORMATION

Summary

The article deals with theoretical and methodological principles of management organization and the efficiency increase of integration transformations of innovation activity subjects. The article based on the hypothesis about the possibility of a special synergistic effect appearance. This effect arises from the combination of innovation and integration processes in the cycle of corporate enterprises development. The foundation of such synergy and deploying it in time is showing by using the system dynamics methodology and by applying the achievements of the growing returns concept. The practical proof of author proposals has been made through the applying the schemes of interaction between the mechanism of innovation development and the mechanism of corporate integration. The criteria for the integration transformations effectiveness and the interconnection of such criteria with the interests of the corporate enterprise stakeholders have been identified in these schemes.

Key words: corporate integration association, synergies, management mechanism, integrating development, innovative development, integration efficiency.

УДК 33.339.372

Гуштан Т. В.

Ужгородський торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ, ТИПІЗАЦІЇ ТА ФОРМАТИЗАЦІЇ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ

У статті досліджено проблеми спеціалізації, типізації та форматизації в роздрібній торгівлі. Здійснено аналіз засад розвитку організаційно-економічних процесів у сфері роздрібної торгівлі. Розкрито зміст організаційно-економічних процесів у роздрібній торгівлі. Запропоновано ключові шляхи вирішення означеної проблеми.

Ключові слова: роздрібна торгівля, спеціалізація, типізація, форматизація, типи магазинів, організаційно-економічні процеси.

Постановка проблеми. Методологічною проблемою типізації є виявлення ознак схожості та відмінності у величезному масиві різнорідних об'єктів торгівлі та обґрунтування на їх базі типів підприємств.

Українська економічна система характеризується якісним оновленням ресурсного потенціалу, її інтеграцією у світовий економічний простір та охоплює усі сфери національної економіки, зокрема внутрішню (роздрібну) торгівлю. Водночас теорії спеціалізації та типізації об'єктів роздрібної торгівлі мають суперечливий характер, оскільки перш за все розглядають торговельний капітал, а не ресурси. Тоді як спеціалізацію об'єктів торгівлі розглядають не як комплекс взаємопов'язаних процесів, а як засіб конкурентної боротьби, що приводить до руйнації їх типізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями спеціалізації, типізації та форматизації в роздрібній торгівлі певною мірою займалась низка відомих вчених-економістів, зокрема Л. Дідківська, яка розглядала форматизацію торгівлі в конкурентних умовах [1], Л. Ксенз, яка досліджувала найбільш поширені у світі торгові формати [2].

Проблемам розвитку роздрібної торгівлі приділили увагу у своїх працях В. Точилін, О. Дейнека [3], С. Лихолат [4], М. Геєць, В. Шинкарук [5] та інші науковці.

Особливої уваги заслуговують праці відомого українського вченого В. Апопія [6; 7], який досліджував теоретичні аспекти спеціалізації, типізації та форматизації в роздрібній торгівлі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас виникає проблема не лише теоретичного характеру щодо процесів спеціалізації та типізації об'єктів роздрібної торгівлі, але й практичного характеру стосовно їх ринкової адаптації. Проблема ускладнюється тим, що об'єкти торгівлі не тільки чисельні, але й мають різну організаційну структуру і функції, розміри і масштаби, види спеціалізації, технології. Крім того, такі об'єкти дуже динамічні.

Мета статті полягає у проведенні дослідження щодо спеціалізації та типізації об'єктів роздрібної торгівлі з урахуванням їх форматизації, а також розкриття змісту організаційно-економічних процесів в роздрібній торгівлі, що формуються під дією відповідних економічних законів, норм, принципів тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, вищезазвану проблему, на нашу думку, можна вирішити двома шляхами:

- на основі теоретичного обґрунтування ідеалізованої моделі;
- емпіричним шляхом узагальнення практичного досвіду.

Перший шлях характерний для гуманітарних сфер. Другий шлях спроможний вивести надійні результати у створенні типів об'єктів торгівлі, оскільки офіційна статистика роздрібної торгівлі і практика діяльності роздрібних підприємств дають змогу всебічно обробити кількісні та якісні емпіричні дані, а також широко узагальнити вітчизняний та зарубіжний досвід. Саме цей шлях